

Zdenka Kreislová

Krok za krokem 1. třídou

Rady pro učitele

- Školní zralost
- Spolupráce s rodiči
- Učíme se číst a psát
- Nápady pro celý rok

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

*Děkuji milým prvňáčkům za možnost použít ukázký jejich práce
a rodičům za velkou pomoc a podporu. Za mnoho inspirace
a podnětů také děkuji svým kolegyním, se kterými jsem mohla
sdílet radost a nadšení z pokroků našich žáků.*

Mgr. Zdenka Kreislová

KROK ZA KROKEM 1. TŘÍDOU
Rady pro učitele

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3178. publikaci

Odpovědná redaktorka Monika Mayerhoferová
Sazba a zlom Milan Vokál
Návrh a realizace obálky Antonín Plicka
Počet stran 168
Vydání 1., 2008

Dotisk 1., 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2008
Cover Photo © isifa.com

ISBN 978-80-247-2038-8 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-7767-2 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2012

OBSAH

1. Úvod	7
2. Začátky	9
2.1 Každý začátek je těžký	9
2.2 První setkání	11
3. Příprava pro vstup do 1. třídy	14
3.1 Školní zralost	14
Jaké dítě je pro školu zralé?	14
3.2 Znaky šestiletých dětí	16
3.3 Role učitele	21
3.4 Plánování	28
Integrovaný přístup k učení	29
Projektové vyučování	33
3.5 Prostředí třídy	35
3.6 Hodnocení	37
Známkování	37
Slovní hodnocení	37
Shodné znaky hodnocení	38
4. Spolupráce	44
4.1 Spolupráce s rodiči	44
4.2 Efektivní komunikace	50
4.3 Třídní pravidla	51
4.4 Učíme se spolupracovat	55
5. Učíme se číst a psát	59
5.1 Co už umíme?	59
5.2 Jak učíme děti číst	60
Jaké metody můžeme při čtení využít?	64
5.3 Můžeme začít velkými tiskacími písmeny	70
5.4 Jak učíme děti psát	74
Tvořivé psaní	74
Vytváření návyků a nácvik praktických dovedností	77

6. Před prázdninami	80
6.1 První vysvědčení	80
6.2 Už jsou tady prázdniny	87
6.3 Ohlédnutí za školním rokem	89
Jaké jsou naše „ztráty a nálezy“?	92
7. Nápady pro celý rok	94
7.1 Hurá, jdu poprvé do školy!	94
První školní den	95
Druhý školní den	96
7.2 To jsem JÁ	99
7.3 Jaké je to u nás doma	104
Týmová práce	108
7.4 Čas jablíčkových vůní (podzim)	113
Listy stromů	113
Ovoce	118
7.5 Čertí škola	121
7.6 Jak slavíme Vánoce	126
Vánoční zvyky	127
Dárek	129
Povánoční aktivity	133
7.7 Já a moji kamarádi	135
7.8 Jaro čaruje	140
Jaro	140
7.9 Jak slavíme Velikonoce	147
Velikonoční týden	147
Velikonoční dílny	151
Povelikonoční vzpomínání	154
7.10 Jak hrajeme divadlo	154
7.11 Prázdniny klepou na dveře	162
Prázdninové ostrovy	164
Literatura	167

1. ÚVOD

Jak se těšíš do první třídy? Kolikrát asi prvňáček slyší tuto otázku a musí na ni donekonečna odpovídat. Ale ani my učitelé se této otázce nevyhneme. Není to však jediná věc, kterou máme s prvňáčky společnou. Spojují nás obavy, jak první školní rok zvládneme. Děti mají obavy, jaké to ve škole bude a nás provází obavy, abychom hned na samém začátku jejich cesty za poznáním něco nepokazili.

Celý rok nás určitě bude provázet slovíčko „poprvé“. Děti si poprvé samy přečtou knížku, napíší svůj příběh a „psace“ se podepíší jako autoři. Poprvé vyřeší slovní úlohu, ocení svoji práci a práci ostatních kamarádů, poprvé napíší domácí úkol a také poprvé ho možná zapomenou, poprvé dostanou vysvědčení a prožijí velkou radost z úspěchu.

A co se nás týká, staneme se prvními učiteli našich žáků a někteří možná nastoupí do první třídy úplně poprvé. Možná poprvé vezmeme do ruky nové učebnice, budeme děti poprvé učit číst genetickou metodou, poprvé použijeme možnost slovně hodnotit, vyzkoušíme pro nás zatím neznámé metody a zrealizujeme s dětmi zajímavý projekt. Poprvé se staneme dětem i rodičům rovnocennými partnery a možná úplně poprvé si koncem června řekneme, jak báječný školní rok jsme s našimi prvňáčky prožili.

To už za námi budou i chyby a zklamání, kterým se ztěží vyhneme. Pokud však budeme mít na mysli, že chyba je přípustná, budou to právě naše omyly, které nám i dětem ukážou, na čem musíme společně pracovat a v čem se můžeme zdokonalit. Postupně budeme skládat ze střípků jednotlivých školních dnů barevnou mozaiku. Ne každý střípek se bude náležitě blýskat, některý možná budeme muset několikrát přilepit, ale výsledný obrázek bude určitě stát zato.

Co by naši prvňáčci měli na konci první třídy umět, co je chceme kromě potřebných vědomostí naučit? Odpověď hledejme v moudrých slovech R. Fulghuma:

- O všechno se rozděl.
- Hraj fér.

- Nikoho nebij.
- Vracej věci tam, kde jsi je našel.
- Uklízej po sobě.
- Neber si nic, co ti nepatří.
- Když někomu ublížíš, řekni promiň.
- Před jídlem si umyj ruce.
- Splachuj.
- Teplé koláčky a mléko ti udělají dobře.
- Žij vyrovnaně – trochu se uč a trochu přemýšlej a každý den trochu maluj a kresli a zpívej a tancuj a hraj si a pracuj.
- Každý den odpoledne si zdřímni.
- Když vyrazíš do světa, dávej pozor na auta, chytni někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě. Nepřestávej žasnout. Vzpomeň si na semínko v plastickém kelímku – kořínky míří dolů a rostlinka stoupá vzhůru a nikdo vlastně neví, jak a proč, ale my všichni jsme takoví.
- Zlaté rybičky, křečci a bílé myšky a dokonce i to semínko v kelímku – všichni umřou. My také.
- A nikdy nezapomeň na dětské obrázkové knížky a první slovo, které ses naučil – největší slovo ze všech – *dívej se*.

(R. Fulghum, 1994, s. 13)

2. ZAČÁTKY

2.1 KAŽDÝ ZAČÁTEK JE TĚŽKÝ

Zamysleme se nad tím, co nás v první třídě čeká, co vše budeme muset zvládnout.

Co považujeme v 1. třídě za nejvíce náročné?	Z pohledu učitele (v %)	Z pohledu studenta (v %)
Výuka čtení a psaní	11	5
Motivace žáků a udržení potřebné pozornosti	19	9
Hodnocení	11	8
Optimální rozvržení aktivit během vyučování	4	9
Nastavení partnerských vztahů mezi učitelem a žákem	1	5
Řešení výchovných problémů	10	13
Individuální přístup k žákům	2	7
Organizace prvního školního dne	2	6
Stanovení třídních pravidel	3	3
Plánování práce a dodržení stanoveného času	18	9
Uspořádání prostředí třídy	5	0
Vedení třídní dokumentace	4	2
Komunikace s rodiči	5	10
Vedení třídního aktivu	2	5
Příprava různých podob setkání s rodiči	3	9

Ve které oblasti se cítíme pro práci v 1. třídě nejméně připraveni?	Z pohledu učitele (v %)	Z pohledu studenta (v %)
Spolupráce s rodiči	11	29
Komunikace s věkovou skupinou prvňáků	4	6
Výuka čtení a psaní	13	9

Pokračování

Ve které oblasti se cítíme pro práci v 1. třídě nejméně připraveni?	Z pohledu učitele (v %)	Z pohledu studenta (v %)
Metodika dalších předmětů	5	9
Řešení konfliktních a problémových situací s žáky	42	30
Slovní hodnocení	25	17

V tabulkách vidíme názory učitelů a studentů, kteří se na profesi učitelů teprve připravují.

Dotazník

Co považujete z pohledu učitele v 1. třídě za nejvíce náročné?

Zaškrtněte 1 - 10 možností.

- ☒ Výuka čtení a psaní
- ☒ Motivace žáků a udržení potřebné pozornosti
- ☐ Hodnocení
- ☒ Optimální rozvržení aktivit během vyučování
- ☐ Nastavení partnerských vztahů mezi učitelem a žákem
- ☐ Řešení výchovných problémů
- ☐ Individuální přístup k žákům
- ☒ Organizace prvního školního dne
- ☐ Stanovení třídních pravidel
- ☒ Plánování práce a dodržení stanoveného času
- ☐ Uspořádání prostředí třídy
- ☐ Vedení třídní dokumentace
- ☒ Komunikace s rodiči
- ☐ Vedení třídního aktivu
- ☐ Příprava různých podob setkání s rodiči

Ve které oblasti se pro práci v 1. třídě cítíte nejméně připravena?

Zaškrtněte 1 - 3 možnosti.

- ☒ Spolupráce a komunikace s rodiči
- ☐ Komunikace s většinou skupiny prvňáčků
- ☒ Výuka čtení a psaní
- ☐ Metodika dalších předmětů
- ☒ Řešení konfliktních a problémových situací s žáky
- ☐ Slovní hodnocení

Co v dotazníku nebylo a cítíte to jako svůj osobní problém?

Pozadu je za dítěte a navodit ve třídě takovou atmosféru, aby dítě ne pocítilo žádného ohrožení, strachu (být dítěti „partnerem“).
A být takové dítě jako jedinečnou bytost a hledat v každém to, v čem je výjimečné + docílovat, oslovovat, oslovovat
A být přirozená v komunikaci s rodiči, utvářet jim, že vám na jejich dítěti záleží - případně problémy řešit společně se učitel - dítě - rodič

2.2 PRVNÍ SETKÁNÍ

S prvňáčky se setkáváme většinou mnohem dříve než 1. září. Zpravidla již předcházející školní rok dochází k vzájemným setkáním. Školu navštěvují předškoláci z mateřské školy a rodiče si s dětmi určitě nenechají ujít možnost navštívit prostory školy ve dnech otevřených dveří, kde vzájemné „okukování“ začíná.

Přichází očekávaný zápis!

První vztahy mezi školou a rodinou se navazují právě v době zápisu do první třídy, proto bychom tyto okamžiky neměli promarnit, a náležitě se na ně připravit.

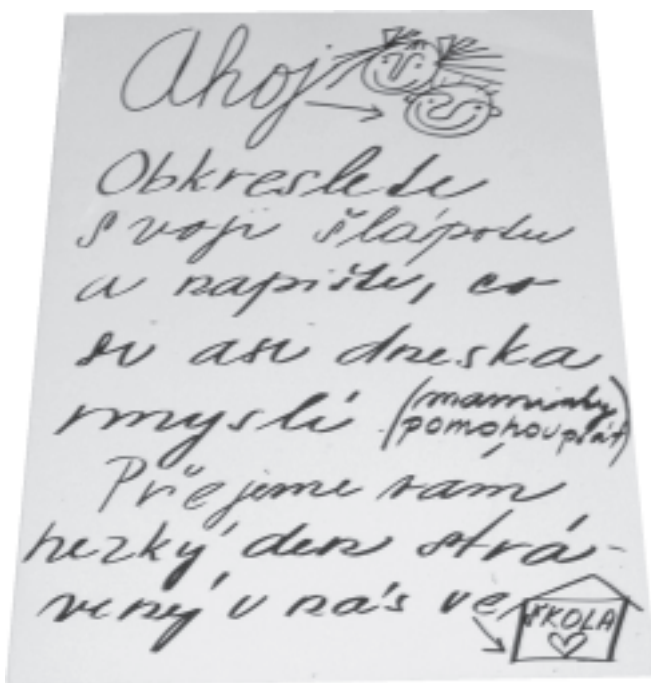
Ať už se děti vydají do *Pohádkového lesa*, nebo je budou provázet známé postavy z *Večerníčků*, vždy by si měly zápis užít a přesvědčit se o vlídném a bezpečném prostředí školy.

Zápis by v žádném případě neměl být stresující záležitostí pro děti ani rodiče a neměl by připomínat přijímací zkoušky. V neznámém prostředí často děti překonávají trému a my jako učitelé můžeme téměř s jistotou určit, jak je dítě sebevědomé nebo bázlivé a odhalit zjevné logopedické vady.

Skvělé je, když do některých připravených aktivit zapojíme také rodiče. Mohou spolupracovat při skládání puzzle, kreslit společný obrázek nebo stavět z kostek.

Už u zápisu myslíme na svoji třídu a činnosti, které se zde odehrají, mohou mít pokračování ve školním roce. Děti se mohou například 1. září opět shledat s postavičkou či známou pohádkou nebo ve třídě objevit obrázek, který při zápisu nakreslily. Už samotný zápis může být vstupem do plánovaného ročního projektu.

Jak můžeme zápis dále využít?

- Prezentovat školu, představit její program (např. pomocí výstavy, videa...)
- Pozitivně naladit děti i rodiče
- Zjistit očekávání rodičů
- Sdílet informace o případných dalších setkáních
- Předat dobrou radu, doporučení (správné držení tužky, rozvoj slovní zásoby, odstranění vadné výslovnosti)
- Navázat první spolupráci a získat informace o rodině

Vhodnou formou je také dotazník, který rodiče vrátí vyplněný na začátku školního roku. Ten může obsahovat otázky týkající se zejména zájmů rodiny, společných aktivit a možnosti spolupráce se školou.

3. PŘÍPRAVA PRO VSTUP DO 1. TŘÍDY

3.1 ŠKOLNÍ ZRALOST

JAKÉ DÍTĚ JE PRO ŠKOLU ZRALÉ?

„Doba nástupu do školy nebyla stanovena náhodně. Ve věku 6–7 let dochází k různým vývojovým změnám, které jsou podmíněny zráním i učením. Většina z nich je pro úspěšné zvládnutí role školáka důležitá, i když jejich význam může být různý. Kompetence, které jsou potřebné k přijatelnému zvládnutí školních požadavků, můžeme rozdělit do dvou skupin:

- Kompetence, které jsou závislé na zrání. V této souvislosti lze mluvit o **školní zralosti**.
- Kompetence, na jejichž rozvoji se ve větší míře podílí učení. Jejich úroveň vyjadřuje **školní připravenost**.“

(M. Vágnerová, 2000, s. 136)

Otázce školní zralosti se věnuje řada psychologů a objevuje se už ve Velké didaktice J. A. Komenského. „Kdybychom chtěli Komenského kritéria přeložit do dnešního jazyka, řekli bychom patrně, že podmínky pro to, aby dítě úspěšně započalo svou školní dráhu, jsou:

- Dítě si v celém svém **minulém** vývoji osvojilo ty znalosti a návyky, které se od něho na prahu školní docházky očekávají.
- Dítě má v **současné** době dostatečně rozvinutou pozornost a přiměřeně vyvinuté intelektové schopnosti.
- Dítě je dostatečně motivováno k **budoucímu** soustavnému učení ve škole.“

(J. Langmeier, 1998, s. 103)

„**Školní zralost** je jedním z předpokladů přijatelného zvládnutí role školáka. Jde především o určitou úroveň zralosti CNS, která se projevuje změnou celkové reaktivity dítěte, zvýšenou odolností k zátěži a schopností koncentrace pozornosti. Zrání ovlivňuje i rozvoj motoriky a senzorické koordinace, zrakového a sluchového vnímání. Školní úspěšnost závisí i na rozvoji poznávacích schopností, které ovlivňují zrání i učení. Podmínkou přijatelné adaptace na školu je rovněž dosažení určité úrovně autoregulace.“ (Vágnerová, 2000, s. 146)

Od budoucích školáků očekáváme v praxi souhrn dovedností, některé z nich ověřujeme už u zápisu. Dítě by mělo mít základní návyky chování ve společnosti, mělo by se umět přestavit, vědět kde bydlí, jak se jmenuje tatínek a maminka, poznat podle obrázku známou pohádku a převyprávět ji. Schopnost sluchové analýzy a syntézy sice dozrává až ve škole, ale dítě většinou již odlišuje hlásky a označí první a poslední písmeno ve slovech.

Rozvíjí se schopnost vidění na blízko, proto snadněji vnímá detaily a lépe rozlišuje podobné obrázky a písmena. Společně s pamětí to dítě trénuje např. při hraní pexesa a skládání puzzle. Má zvládnutou hrubou motoriku a dostatečně rozvinutou jemnou motoriku, aby si dokázalo zapnout knoflík, nakreslit tužkou čáru či vlnovku. Budoucí prvňáček dokáže většinou s přehledem počítat do deseti a určit počet bonbónů. Začíná chápat minulost těsně spjatou s přítomností a ví, co bylo včera a bude zítra. Zvyšuje se jeho emoční stabilita a odolnost vůči stresu. Mnohem lépe zvládá zátěž školních nároků, je vyrovnanější. Co ale nejvíce ovlivní jeho úspěšnost, je schopnost soustředění.

„Pro zvládnutí nároků spojených s rolí školáka je významná i **školní připravenost**.

Dítě musí dosáhnout přijatelné socializační úrovně, mělo by zvládnout určité role, umět přijatelným způsobem komunikovat, respektovat běžné normy chování. V socializačním procesu má největší význam rodina, jejíž hodnoty a normy dítě přejímá. V tomto směru je důležitý i obecný postoj ke vzdělání, který ovlivňuje motivaci dítěte ke školní práci.“ (M. Vágnerová, 2000, s. 147)

Musíme souhlasit s J. Langmeierem, že otázka zralosti má ovšem smysl jen v souvislosti s tím, pro jaké úkoly, metody či situace má být dítě zralé, způsobilé a připravené. Jak sladit možnosti dítěte a nároky školy? Tam, kde se výuka přizpůsobuje individualitě každého žáka, ztrácí otázka zralosti dítěte smysl. „Otázka **zralosti dítěte** se tak přesouvá na otázku **zralosti metod či osnov**. Nemusí přitom jít vždy o slevování z náročnosti či obsažnosti učiva; způsob výuky se však musí přizpůsobit věkovým a individuálním

možnostem žáků. Jen s takovou individualizující výukou lze řešit otázku, co s dětmi, které mají nerovnoměrnou zralost v různých psychických složkách.“ (J. Langmeier, 1998, s. 113)

„V některých pedagogických teoriích se už v první polovině minulého století začalo prosazovat tzv. **reformní pedagogické hnutí**, podle něhož by se neměly děti přizpůsobovat neměnným vyučovacím normám a předpisům, ale výchova a vzdělání by se měly naopak přizpůsobovat individuálním dispozicím každého dítěte. Toto hnutí se někdy označuje jako hnutí za humanizaci školy.“ (J. Langmeier, 1998, s. 114)

Individuální přístup je nejvhodnější cestou pro děti, které sice nastoupí do první třídy, ale mají nerovnoměrnou zralost v některých z předpokládaných dovedností.

„Individualizujeme, pokud chceme, aby každé dítě:

- Mělo příležitost rozvíjet celou svou osobnost.
- Mělo příležitost dosáhnout svého osobního maxima.
- Mohlo ve vyučování rozvíjet své zájmy, navazovat na vlastní zkušenosti a předcházející dovednosti.
- Zažilo při vyučování úspěch a vzdělávání pro něj bylo spojeno převážně s kladnými emocemi.
- Získalo pozitivní vztah ke vzdělávání a potřebu trvale se učit.
- Neslo zodpovědnost za své vlastní vzdělávání.
- Mělo příležitost vytvářet si reálný sebeobraz.
- Dokázalo respektovat ostatní, být tolerantní k jejich odlišnostem.“
(V. Krejčová, J. Kargerová, 2003, s. 27)

Je zřejmé, že úspěšnost dítěte ve škole nezávisí jen na zralosti žáka, ale také na **zralosti učitele**, který respektuje rozdílné schopnosti dětí a bere je v úvahu při plánování, výběru metod a při procesu hodnocení.

3.2 ZNAKY ŠESTILETÝCH DĚTÍ

Jaký prvňáček bude a s čím musíme počítat? Pro šestileté děti jsou určité typické znaky, které musíme vzít v úvahu, abychom jim poskytli to, co potřebují. Charakteristice žáka mladšího školního věku se věnuje vývojová psychologie. V. Krejčová a J. Kargerová uvádí přehled vývojových

znaků šestiletých dětí (2003, s. 30). Připomeňme si ty nejpodstatnější znaky a současně přemýšlejme o tom, jak lze tyto předvídatelné změny ošetřit a předejít tak některým nežádoucím projevům dětí.

■ Fyzický vývoj

☐ **Dítě má velkou potřebu pohybu, je plné energie.**

Střídání činností během výuky a vhodné využití pracovního prostoru poskytne přirozený pohyb po třídě. Děti rády využijí i možnost při práci stát nebo se naopak pohodlně uvelebit na koberci. Nezapomeňme také na pohybové aktivity během přestávek.

☐ **Snadno se unaví.**

Děti musí i k zvládnutí zdánlivě jednoduchých úkolů vynaložit značné úsilí. Někdy se stane, že neodhadneme zvolený rozsah práce a pak je nejjednodušším řešením činnost zastavit. K znovuoobnovení sil většinou dětem stačí krátká relaxace s využitím např. písničky s pohybovým doprovodem nebo zařazení jednoduché hry. Nastává ta pravá chvíle pro čtení z vybrané knížky.

☐ **Má ustálenou preferenci v užívání pravé nebo levé ruky.**

Nezapomeňme na potřeby dětí píšících levou rukou.

☐ **Zvládá koordinaci pohybů.**

Dostatek možností k rozvoji obratnosti nabízí psychomotorika s využitím netradičního náčiní (např. kelímků, balónků, kolíčků, novin, plachty...).

☐ **Jemná motorika se stále rozvíjí.**

■ Sociální vývoj

☐ **Přijímá autoritu dospělého, napodobuje ho.**

Buďme dětem tím nejlepším vzorem! Děti přejímají naše jednání a způsoby řešení situací.

☐ **Touží být milováno.**

☐ **Má smysl pro humor.**

☐ **K práci přistupuje svědomitě, bere věci vážně.**

Při hodnocení práce oceňme snahu a úsilí.

☐ **Často se přeceňuje, snaží se o víc, než na co mu stačí schopnosti.**

Při zadávání úkolů stanovme povinnou část a kladme důraz na její pečlivé vypracování. Přistupujme individuálně, připravujme i rozšiřující úkoly.